

EUROPSKI FORUM ZA ŠKOLSKI VJERONAUKE KRONOLOŠKI PRIKAZ

FLAVIO PAJER

Via Aurelia, 476
I-00165 Roma

Primljeno: 19. 5. 2002.
Pregledni članak
UDK 268:373.3](4)
061.234(4):268

Sažetak

Autor prikazuje povijest Europskog foruma za školski vjeronauk od njegova osnutka i prvog susreta 1984. u Klingenthalu do posljednjega, X. foruma, održanog 2002. u Schmochtitzu kraj Dresdenu. Sadržaj i ozračje povezano s odabirom tema te s njima povezane rasprave na svakom pojedinom Forumu pokazuju da se, iako nije poznat njegov stvarni utjecaj i učinak, ipak može sa sigurnošću utvrditi da je riječ o pothvatu koji je svojim dosadašnjim djelovanjem opravdao svoje postojanje i trud sudionika te doprinio promicanju školskog vjeronauka kao predmeta u europskim javnim školama, iako još uvijek postoje i poteškoće koje valja razmotriti i nastojati rješavati i što se tiče školskog vjeronauka i što se tiče Forumu kao takvog, čemu bi svakako doprinijela bolja i sveobuhvatnija prisutnost i zastupljenost sudionika iz čitave Europe.

Ključne riječi: *Europski forum za školski vjeronauk*

Europski forum za školski vjeronauk nastaje 1984. godine. Povijest Forumu nužno se isprepliće s novijom poviješću građanskog društva i Crkve u Europi. Posljednjih je dvadesetak godina povijest brzo napredovala. Europska zajednica, koja je u međuvremenu postala unija (EU) sa sporazumom iz Maastrichta, prelazi od deset na petnaest udruženih zemalja; pada Berlinski zid s dobro poznatim geopolitičkim posljedicama: ponovnim ujedinjenjem dviju Njemačka te podjelom bivše Čehoslovačke, nestankom SSSR-a i rađanjem Zajednice neovisnih država, bosanskim ratom i još uvijek nesigurnim balkanskim ustrojem, promaknućem novih zakona o religioznoj slobodi u srednjoistočnoj Europi tijekom devedesetih godina i promaknućem Povelje EU o temeljnim pravima 2000, neprekinutom bujicom useljenika i brzom meta-

morfozom društvenokulturalnog identiteta širokih slojeva pučanstva, napokon događajem 11. rujna 2001. i izraelsko-palestinskim sukobom, projektom budućeg Ustava, koji je u tijeku, a valja imati na umu i skoro širenje Unije na dvanaestak drugih država...

Na društveno-religioznom području započeli su i zaoštreni procesi koji su osobito važni za religijsku budućnost Europe. Raste pluralizam vjera i »novih vjera«, dok se naprotiv vidljivo umanjuju znakovi institucionalne pripadnosti kršćanskim Crkvama (sekularizacija); kriza tradicionalnih struktura religioznog prenošenja postaje kroničnom (usp. sinode europskih biskupa, ponovljena upozorenja raznih biskupskih konferencija, pokušaje da se premisli sveukupni ustroj uvođenja u kršćanstvo kao i samo sredstvo »katekizma« itd.); krš-

ćanske konfesije primjenjuju razne načine pastoralnog djelovanja koje nisu bez snažnih unutarnjih i međukonfesionalnih kontrasta (dovoljno je prisjetiti se uzastopne »utopije« tzv. »nove evangelizacije Europe«; pastoralnih ciljeva papinih europskih putovanja osamdesetih i devedesetih godina; revizije konkordata između države i Crkve u Italiji, Malti, Poljskoj, Litvi, Hrvatskoj...; uvođenja ženskog svećeništva u Anglikansku crkvu; ponovnog nastavka pravoslavnog protagonizma u istočnim postkomunističkim zemljama te najnovije krize između moskovskog patrijarhata i Svete Stolice; ekumenskih skupova u Baselu i Grazu te dogovora katolika i luterana o teološkom nauku o opravdanju...). Slavlja obljetnice na izmaku tisućljeća (kao npr. 200. obljetnice Francuske revolucije i 1500. obljetnice obraćenja kralja Klodoveja, tisućljeća kršćanske Rusije ili 500. obljetnice »europske« evangelizacije Latinske Amerike), kao i nemali broj analiza nastalih prigodom same proslave Jubileja dvijetisućite godine, dramatično su otvorili oči za radikalnu i nepovratnu promjenu paradigme između društveno-kulturalnih i političkih uvjeta jučerašnje »kršćanske« Europe i one današnje »poslijekršćanske«.

Na specifičnijem odgojnom i školskom području, može se reći da nema europske zemlje koja u ovih posljednjih dvadeset godina nije uvela više ili manje globalne reforme svog školskog i sveučilišnog sustava, ili nije prilagodila cikluse školskog obrazovanja, ili nije barem preispitala ciljeve i sadržaje znanja pojedinih predmeta. Te promjene odgojnog ustroja i strategija neizbježno uključuju i školsko proučavanje religije. Ponekad školski vjeronauk gubi svoje prestižno mjesto koje je prije uživao te podliježe zakonodavstvu koje ga diskriminira ili kažnjava; ponekad, rjeđe, religiozna kultura pobjeđuje s obzirom na druga škol-

ska znanja s kojima se zna integrirati i dijalogizirati; drugi put je pak predmet proučavanja religije zbog kulturalnih uvjeta ili pravnih posljedica prisiljen promijeniti svoj profil, te se na kraju u školi predstavlja s drugim licem, s drugim ciljevima, pa čak i s drugim nastavnikom koji ga predaje.

Sve se to, i mnogo toga drugoga, dogodilo u Europi u kratkom razdoblju posljednjih dvadeset godina. Sve to zapravo kazuje kako *Europski forum o školskom vjeronauku* (kojega ću sažetu *kronologiju* ovdje prikazati na temelju osobne dokumentacije koja mi je na raspolaganju, nemajući nikakve druge zasluge osim što sam osobno sudjelovao na svih dosad održanih deset susreta kao i na većini organizacijskih susreta upravnog savjeta) danas više nego ikada zadržava važne razloge za nastavak svog rada na informiranju i kritičkoj analizi i perspektivi, u obzoru Europe koja – u društvu kao i u školi – mijenja i reorganizira nerijetke crte svog kulturnog identiteta, a napose onog etičko-religijskog.

1. PRVA ETAPA (1984-1991): OBEĆAVAJUĆI POČETAK KRIVUDAVOG PUTA

1.1. Prvi forum (Klingenthal 1984)

Od 24. do 28. listopada 1984. okupilo se u dvorcu Klingenthal u Alzasu dvadesetak osoba (stručnjaci i sveučilišni docenti religijske pedagogije, odgojitelji školskih vjeroučitelja, odgovorni za urede za školu u lokalnim i nacionalnim Crkvama, autori vjeronaučnih udžbenika) iz devet europskih zemalja (devet sudionika iz Njemačke, po tri iz Italije i Francuske te po jedan iz Velike Britanije, Irske, Luksemburga, Poljske, Švicarske i Mađarske), na poziv *Katoličkog ureda za školstvo u Bavarskoj*. Potpisnici poziva i promicatelji pothvata

bili su *Fritz Bauer*, odgovoran u Uredu za školstvo Münhenske biskupije, te *Marcel Hirlemann*, s istom ulogom u Strasbourg. U svom pismu kojim su saživali susret izrazili su među ostalim i dužno priznanje preminulom profesoru *Adolfu Exeleru*, koji im je pomogao organizirati taj susret, ali je u međuvremenu preminuo zbog srčane krize za vrijeme ljetnog boravka u tirolskim Dolomitima (26. srpnja 1983). Ujedno su izjavili da je popis sudionika slobodno utvrđen u dogovoru s Europskom katehetskom ekipom, s Katoličkim teološkim fakultetom u Strasbourg i s Europskom skupinom za proučavanje i istraživanje za obrazovanje kršćanskih učitelja (Groupe européen d'étude et de recherche pour la formation des enseignants chrétiens, GERFEC). Prema tome, prigodom toga prvog susreta nije bilo nikakve službene veze s bilo kojom crkvenom institucijom. Bio je to prvi susret među prijateljima kojima je zajednički bio odgojni zanos i stručna srodnost.

Tema susreta bila je *Školski vjeronauk za učenike srednjih škola u Europi*. Svrha, koja je bila najavljena u dnevnom redu, bila je »proširiti obzorje o nacionalnoj situaciji vjeronaučne nastave u srednjim školama predstavljenih europskih zemalja kako bi se omogućila komparativno proučavanje takvih situacija i problema koji iz njih proizlaze«. Velik dio vremena posvećen je slušanju i komentiranju raznih nacionalnih izvještaja, od kojih su neki bili vrlo detaljni i dokumentirani, pripremljeni po uzoru na sadržajan i precizan radni list, s 33 podsjetnika za analizu, koji je prethodno poslan svim sudionicima. Široka panorama – obogaćena dragocjenim predavanjem prof. *Ulricha Hemela* sa Sveučilišta u Regensburgu, koji je analizirao terminologiju povezanu s nastavom školskog vjeronauka, katehezom i evangelizacijom, koja se upotrebljava u pet glavnih europskih je-

zičnih područja – omogućila je zatim moderatoru zasjedanja, dr. *Gerhardu Ottu*, ravnatelju odjela za znanost i kulturu Münhenske biskupije, da istakne:

a) određeni broj *zajedničkih problema*, kao što su nezaustavljiva sekularizacija na europskom kontinentu, razlozi za rastuću nenaklonost mladih prema crkvenoj religioznosti, razne školske reforme u raznim zemljama zbog kojih postoji rizik da religija bude potisnuta na rub, pojava novih kulturalnih imperijalizama, pojava etičkih zastranjenja u europskim društvima;

b) *neke težnje* koje su primijećene u školskom vjeronauku, kao što su: sve jasnije i proširenije razlikovanje između župne kateheze i školskog vjeronauka, gotovo općenito prihvaćanje didaktičkog načela korelacije i izvan njemačkog područja, traženje smisla kao nove osi religijske pedagogije u službi mladih, odlučna deklerikalizacija vjeroučitelja;

c) poziv na usvajanje nekih *zajedničkih konkretnih akcija*, kao opće strategije Foruma, kao npr.: veće uključivanje europskih biskupa u problem školskog vjeronauka; slanje informativnog izvještaja i poziva Europskom parlamentu; početak ostvarivanja hipoteze o europskom udžbeniku školskog vjeronauka; bolje usklađivanje kurikuluma obrazovanja školskih vjeroučitelja, otvarajući ih još više europskoj kulturalnoj dimenziji; nastavljanje pothvata Foruma, organizirajući daljnje susrete i pozivajući predstavnike iz drugih zemalja.

Iz hitnosti tih posljednjih perspektiva za djelovanje na tom se susretu javlja ideja koju je skupina zatim podržala odlučivši *ustanoviti »trajni forum« za informacije o školskom vjeronauku i za proučavanje problema »školskog vjeronauka« u javnoj školi na europskoj razini*. Ta je skupina naime

jednoglasno odlučila ponovno se sastati, ako je moguće proširivši pristup i drugim stručnjacima, i to kroz dvije godine (odmah je predloženo da to bude München, prva biskupija promicateljica i glavni financijski podupiratelj pothvata). Dvogođišnji ritam susreta održao se zatim dosljedno sve do danas, kao što se uvijek biralo mjesto susreta u drugoj državi, bilo zato da se omogući izravniji kontakt sa raznolikijim školskim i crkvenim situacijama u raznim zemljama, kao i stoga da se financijski ne opterećuje uvijek ista zemlja organizator.

1.2. Drugi forum (München 1986)

U pismu saziva i u programu, koji je priredio prof. Gerhad Ott iz istoga Ureda za školstvo, po prvi se put javlja službeni naziv *Europski forum*. Mjesto održavanja bilo je Kardinal Wendel Haus u Münchenu od 10. do 13. listopada 1986. Tema susreta bila je *Školski vjeroučitelj kao pratitelj učenika srednje škole u Europi*. Bilo je trideset sudionika, od kojih sedamnaest Nijemaca, gotovo svi sveučilišni profesori religijske pedagogije i/ili odgovorni za centre za cjeloživotno obrazovanje školskih vjeroučitelja; zatim šest Talijana, koji su također pretežno bili stručnjaci za akademsko poučavanje; nekolicina drugih predstavljala je još relativno uzak krug zemalja: Austriju, Francusku, Veliku Britaniju (dva člana), Luksemburg, Poljsku i Mađarsku.

Prostor za informacije i rasprave o nacionalnim iskustvima drastično je smanjen s obzirom na prethodni susret u Klingenthalu. Zauzvrat je gotovo sve vrijeme bilo posvećeno slušanju i raspravi o četiri majstorska predavanja, koja su obuhvaćala niz vrlo zanimljivih ali i ambiciozno sveobuhvatnih tema, kao što su kršćanska Europa između prošlosti i budućnosti, između

Istoka i Zapada (*Pietro Modesto*, Institut für internationale Forschung, Heidelberg), težnje i zadaci školskog vjeronauka na pragu dvijetisućite (*Ulrich Hemel*, sa Sveučilišta u Regensburgu), do uloge školskog vjeroučitelja kao »posrednika tradicije i nositelja nade« (*Zelindo Trenti*, Salezijansko sveučilište u Rimu). Ton susreta bio je vrlo visok te je bio vrlo sličan znanstvenom seminaru akademskih stručnjaka; rasprava je bila više na razini ideja i općih teorija, ostavljajući u sjeni nacionalnu kazuistiku i analizu lokalnih iskustava; skupina se zanimala za različite načine predstavljanja društveno-pedagoških problema sa strane predavača koji su svi bili predstavnici sveučilišnih središta i koji se međusobno nisu poznavali te obično nisu međusobno dijalogizirali, a možda nisu ni čitali radove jedni drugih zbog jezičnih prepreka. Stil i bit rada provedenog na ovom sastanku ipak mnogim sudionicima daju osjećaj kako je započeti put onaj pravi, ali isto tako i da će biti potrebno još mnogo napora u ovom i u drugim pravcima razmišljanja kako bi se mogli postići očekivani srednjoročni i dugoročni rezultati.

Svi su svjesni kako ne valja usklađivati odgojnu praksu jedne zemlje s drugom – osim toga, u konačnici, koji bi model mogao zaslužiti da bude »izvezen« umjesto drugoga? Na temelju kojih kriterija? – ako se prije ne shvati različitost gledišta, teoretskih također, stranih kolega koji istražuju religijske, teološke, pedagoške znanosti; ako se ne nauči voditi računa o posebnosti vlastite i tuđe društveno-religiozne povijesti, što neizbježno označava ustroj i sadržaj odgojnog prenošenja unutar pojedinih Crkvi i raznih školskih sustava. Jednom riječju, kako bi stručnjaci religioznog odgoja u Europi surađivali, potrebno je nadići i tradicionalni kulturalni i crkveni etnocentizam i zatvaranje u vlastitu kompetenci-

ju i profesionalne i administrativne uloge, jer nije dovoljno brinuti se za upravljanje postojećim (taj zadatak pripada institucionalnim upraviteljima školskog vjeronauka), nego je istovremeno potrebno tumačiti društvene pojave, uspoređivati stvarne situacije, slijediti odgojnu politiku odgovarajućih ministarstava nacionalnog odgoja, tumačiti školsku i državnu vlast, trgnuti iz nepokretnosti i zatvorenosti crkveni aparat, stvarati hipoteze o alternativnim odgojnim modelima, stvarati projekte i iskušavati nove puteve, osigurati nove kompetencije budućem vjeroučitelju... Sve su to zadaci koji se ne mogu ostvariti bez kompetentnosti povjesničara, sociologa, teologa, pravnika, pedagogičara itd. S onu stranu pojedinih tema o kojima se raspravljalo u Münchenu, to je bila dragocjena i vrlo zahtjevna pouka koja je proizašla iz drugog sastanka Foruma.

1.3. Treći forum (Luksemburg 1988)

Treći susret održan je od 21. do 24. listopada 1988. u Luksemburgu. Tridesetak sudionika predstavljalo je desetak zemalja sudionika, među kojima su po prvi put bili i predstavnici Belgije, Jugoslavije i Španjolske. Radovi su se usredotočili u tri pravca: a) tema koja je predložena na dnevnom redu; b) informacija o nacionalnim situacijama školskog vjeronauka; c) ustroj i funkcioniranje Foruma.

1. Odabrana tema – *Školski vjeronauk pred problemom smisla života* – obrađena je s tri gledišta u isto toliko temeljnih predavanja. Prvo predavanje, »Problem Boga i problem smisla«, održao je luksemburški profesor *Hubert Hausemer*, koji se distancirao od određenog apologetskog iskorištavanja problema smisla. Postoji naime opasnost da se Boga stavi u službu ljudskih potreba ako ga se zaziva da ozdravi

granice i apsurdnost postojanja; s druge strane Bog postaje suvišnim ako čovjekova težnja za smislom života pronalazi odgovor u imanentnim idealima i vrednotama. Drugi pristup, više psihološki i pedagoški, »Vjera kao odgovor smisla u školskom vjeronauku u liceju«, prof. *Bernharda Groma* iz Münchena, prikazao je važnost problema smisla, posebice za adolescente od 14 do 18 godina, ali i nedostatnost ili nepravilnost one religijske didaktike koja bi kršćansku vjeru predstavila kao isključivi odgovor na taj problem. Treći doprinos, o odnosu između inkulturacije i inkarnacije, što ga je dao dr. *Gerhard Ott*, iznosi navidjelo današnji dramatični raskid između kulture i vjere jer tvrdi: »Pomanjkanje religijske kulture postaje nevjerojatno alarmantno, tako da se mora požaliti, barem u Njemačkoj, manjak autentične i valjane kršćanske literature. Taj raskid između vjere i kulture uzrokuje veliku štetu, bilo na području crkvenog odgoja u školi, bilo za samu kulturu. Utjelovljenje danas zahtijeva barem dvije stvari: pristupiti svakom učeniku tamo gdje se stvarno nalazi, i predstaviti kršćanstvo koje je sposobno hrabro prihvatiti sve autentične vrednote koje širi suvremena kultura.«¹

2. Na tom trećem susretu ponovno se javlja sustavna pažnja prema nacionalnim situacijama koje se brzo razvijaju krajem osamdesetih godina; neke posebno prikazuju stručnjaci iz pojedinih zemalja. Tako *Jan Charytanski*, s Teološke akademije u Varšavi, govori o situaciji u Poljskoj, zemlji u kojoj, kao i u drugima u istočnome bloku, nema školskog i javnog vjeronaučnog poučavanja (koje će, kao što je poznato, biti ponovno uključeno u školu tek od

¹ E. ALBERICH, *L'insegnamento scolastico della religione in Europa: il III Forum europeo*, u: »Orientamenti Pedagogici« 36(1989), 420-424.

1991. godine); *Emilio Alberich* tumači španjolski prijelaz od frankističkog u demokratsko razdoblje sve do najnovije socijalističke opće reforme školskog sustava, koja će dovesti u ozbiljnu poteškoću organizaciju školskog vjeronauka ozakonjenog temeljem ugovora između države i Crkve 1979. godine²; *Vincent Aysel*, iz Generalnog tajništva francuskih katoličkih škola, izlaže ograničenja i mogućnosti »Francuske izuzetka«, jedine zemlje u Zapadnoj Europi bez stvarnog i istinskog školskog vjeronauka u javnoj školi, suočenoj sa snažnim opadanjem prisutnosti u već opustjelim *aumôneries* i pod prijjetnjom projekta vladinog zakona koji želi pomaknuti od srijede na subotu slobodan dan škole, koji je dotada učenicima osnovne škole – koji su danas manjina – omogućavao pohađanje kateheze u župnoj zajednici; *Henri Derroitte* i *Monique Foket*, s Katoličkog sveučilišta u Lovaineu, oslikavaju svjetla i sjene situacije u frankofonskoj Belgiji (među ostalim i zanimljiv detalj: čini se da su vjeroučenici u javnim školama, koji imaju mogućnost birati između više mogućnosti, mnogo više motivirani od onih u katoličkim školama, gdje je konfesionalni vjeronauk obavezan bez mogućnosti izbora).

3. Promatrajući širinu i hitnost problema koji proizlaze iz analize i vodeći računa o uspjehu prvih triju susreta (iako su namjerno bili neformalne naravi, kao što su to više puta potvrdili organizatori), luksemburški Forum nastoji oblikovati prvi formalni oblik. Stoga raspravlja i određuje neke prijedloge kako bi se osnažio njegov unutarnji ustroj i kako bi bio djelotvorniji prema van:

– odlučuje se ustanoviti trajni izvršni odbor (*Kuratorium*), kojega će skupni zadatak biti priprema susreta i održavanje kontakta među članovima Foruma u raz-

doblju između pojedinih susreta, želeći međutim izbjeći svaki vršni ustroj. Tako je skup izabrao pet članova izvršnog odbora u koji su ušli: Gerhard Ott (Njemačka), Ulrich Hemel (Njemačka), Monique Foket (Belgija), Flavio Pajer (Italija), Jean Hierzig (Luksemburg);

– prihvaća se da se redovitim članovima Foruma smatraju ne samo osobe (stručnjaci, odgovorne osobe, sveučilišni docenti, školski pedagogičari...) nego i specijalizirane institucije s tog područja (npr. sveučilišni centri u odgojnim znanostima, nacionalni instituti za obrazovanje vjeroučitelja, nacionalne udruge vjeroučitelja itd.);

– odlučuje se da će se od Vijeća europskih biskupskih konferencija zatražiti imenovanje biskupa s izričitom i specifičnom kompetencijom za školski vjeronauk, uzevši u obzir i stvarno i pravno općenito prihvaćeno razlikovanje školskog vjeronauka od kateheze;

– uporno se nastoji oko šireg zemljopisnog zastupanja Foruma, kako bi se uključili ne samo predstavnici Europske unije nego i članovi srednjoistočnih zemalja i Crkvi, iako se ovi posljednji moraju još ograničiti na izvanškolsku vjersku pouku;

– ohrabruju se obostrani kontakti Foruma i Europskog vijeća, Vijeća europskih biskupskih konferencija, Europske katehetske ekipe, strukovnih nacionalnih udruga za katolički vjeronauk kao što su AKK i DKV u Njemačkoj, kao i sa svakom drugom javnom ili crkvenom ustanovom koje su interesi zajednički s Forumom;

– na kraju se potvrđuje da Forum ne prihvaća niti bi mogao prihvatiti javnu odgovornost bilo koje vrste s obzirom na bilo

² Usp. E. ALBERICH, *La enseñanza religiosa escolar en España: hitos de una evolución*, u: »Orientamenti Pedagogici« 37(1990), 283-295.

koju državnu ili crkvenu instituciju. Razlog njegova postojanja u biti jest postaviti se kao *slobodan ustroj nadnacionalnog susreta, kompetentnog savjetovanja i produbljene informiranja među osobama i institucijama koje djeluju na nacionalnom, europskom, međunarodnom području, na području građanskog društva, Crkve, škole, sveučilišta, odgojnog istraživanja.*

2. POTHVAT PARALELAN FORUMU: EUROPSKI MEĐUBISKUPIJSKI SIMPOZIJ (1988-1991)

Problem školske vjeronaučne pouke vjerojatno se morao oštro osjećati krajem osamdesetih godina ako se, paralelno Forumu koji je djelovao već četiri godine, započeo jedan drugi europski pothvat, tzv. *Međubiskupijski simpozij*, sličan Forumu po svrsi, ali različit po tipologiji sudionika. Godine 1988. nekoliko je predstojnika ureda za školstvo u nekim velikim europskim biskupijama, zajedno s predstavnicima školskih vjeroučitelja i odgojiteljima vjeroučitelja u tim biskupijama, započelo niz godišnjih susreta »kako bi raspravili o zajedničkim odgojnim temama koje se odnose na školski vjeronauk, u svrhu zajedničkog mogućeg rješenja i s namjerom informiranja i stvaranja novog mentaliteta u europskom društvu u nekim vidovima ovog školskog predmeta«³.

Prvi susret (*Verona*, travanj 1988) ograničio se na usporedbu situacija i iskustava delegata biskupija: Münchena, Regensburga i Rima; drugi (*Diano Marina*, Ligurija, travanj 1989), uz sudjelovanje madridske delegacije, nastojao je zajednički razmišljati o identitetu školskog vjeronauka kao školskom predmetu, tako da su sudionici sopotpisali i kratki zajednički dokument istaknuvši elemente u kojima su se tri dele-

gacije slagale, kao i zajedničke teze o naraštavi i specifičnoj ulozi školskog vjeronauka⁴. Sljedeće se godine treći susret (*Palma de Mallorca-Valldemosa*, travanj 1990) još više proširio sudjelovanjem predstavnika Bruxellesa i Lisabona. Na tom se susretu raspravljalo o različitim opravdanjima školskog vjeronauka u Europi, uočavajući četverostruko novo opravdavanje (pripravljeno po uzoru na poznati završni dokument Njemačke sinode iz 1974. godine): društveno-kulturalno, antropološko, pedagoško i pravno opravdanje.⁵

Četvrti i posljednji susret Simpozija održan je u München-Fürstenriedu sljedeće godine, tj. u travnju 1991., na temu *Utemeljenje školskog vjeronauka u poslanju Crkve*. Tom su se prigodom sudionici suočili sa stajalištima koja su oblikovale tri skupine promicatelja iz Madrida, Münchena i Rima (i Bruxelles i Lisabon imali su samo jednog predstavnika), koje su raspravljale o tri opsežna unaprijed pripravljena radna lista. Jezgroviti i kratki dokument, koji se sastojao od četiri točke, obuhvatio je zaključke s kojima su se složili svi sudionici, uz iznimku koja se odnosila na četvrtu točku, a koja je odražavala jedino njemačku pravnu situaciju:

»1. Školski vjeronauk, kao kulturalno-pedagoško služenje (dijakonija), pripada mnogovrsnim oblicima crkvenog služenja.

³ F. HERRÁEZ VEGAS, u: »Religión y escuela« (1989)55, 8-9.

⁴ Usp. izvještaj C. DOTOLO i tekst dokumenta u glasniku Ureda za školstvo Rimskog vikarijata, »Romaierre« (1989)10/11, 53-57. Vidi i ono što piše A. QUADRINO u: »Il regno-attualità« (1989) 10, 246-247.

⁵ Usp. zbornik s pripravnim dokumentima raznih delegacija, tri osnovna predavanja što su ih održali L. Prenna, U. Hemel i F. Herráez, sažetak rada po skupinama te završno priopćenje, u »Romaierre« (1990)34, 3-47. Vidi također: A. ARRIGHINI, *Le diverse giustificazioni dell'IR in Europa*, u: »Il regno-attualità« (1990)10, 290-292.

2. Dinamika utjelovljenja opravdava činjenicu crkvenog prihvaćanja specifične školske stvarnosti u demokratskom društvu.
3. Snagom vjerskih sadržaja obrađenih u povijesnom ključu, školski vjeronauk nudi doprinos za cjelovitu formaciju učenika.
4. *Missio canonica* za školskog vjeroučitelja znači sudjelovanje u poslanju Crkve unutar škole i izražava izričito ovlaštenje poučavanja katoličke vjere u skladu s crkvenim naukom.«

Tom su susretu posljednjega dana prisustvovali i neki članovi Europskog foruma, koji su bili osobno pozvani (naime, nisu to bili tadašnji aktualni članovi izvršnog odbora), s ciljem da zajedno s vodstvom delegacije Simpozija, pripreme susret Forumu 1992. godine. Taj je susret u biti i formalno potvrdio kraj ustroja međubiskupijskog simpozija te je pripremio njegovo uključivanje u jedinstveno tijelo Forumu, koji je međutim tom prigodom lišen svog izvršnog odbora izabranog na susretu u Luksemburgu.

Istinu govoreći, sjedinjenje Forumu i Simpozija bilo je predvidivo već dvije godine. Ili je barem – imajući u vidu činjenice koje su zatim uslijedile – bilo jasno prisutno u nakani glavnih bavarskih promicatelja dvaju europskih organizama. Kada je naime u listopadu 1989. u Bruxellesu sazvan sastanak pet članova izvršnog odbora Forumu (onih koji su redovito izabrani na prošlogodišnjem susretu u Luksemburgu) sa zadatkom da pripreme IV. forum 1990. godine, na veliko opće iznenađenje našli smo se ne petorica nego – desetorica oko radnoga stola, a da se pritom nismo međusobno poznavali! Bila su naime prisutna i tri predstavnika Simpozija kao i dva nova njemačka stručnjaka. Umjesto da se pri-

pravi susret Forumu 1990., za koji je tek izabrana okvirna tema i mjesto, velik dio posla sastojao se u ponovnoj raspravi – uz »dvočlavi« odbor – svih pitanja koja su se odnosila na narav, identitet, ustroj, financiranje, sastav te unutarnje i vanjske zadatke Forumu, njegovih nužnih odnosa s drugim službenim crkvenim tijelima u Europi (CCEE, COMECE itd.), nužno priznavanje ili mandat koji svaki pojedini član Forumu treba zatražiti od svog biskupa kako bi mogao nastaviti sudjelovati u sljedećim susretima. Nije se raspravljalo ni o prijedlozima ekumenske suradnje s drugim kršćanskim vjeroispovijestima.⁶

2.1. Četvrti forum (Slagelse 1990)

Sljedeći forum, četvrti po redu, održan je od 26. do 29. listopada 1990. u Slagelseu, nedaleko od Kopenhagena, na temu *Školski vjeronauk u Europi između demokracije i sekularizacije*. Od dvadeset i osam sudionika jedanaestorica su bili Nijemci dok su drugi bili podrijetlom iz deset drugih zemalja. Prvi put bili su prisutni i predstavnici Danske, Slovenije i Švedske, kao i »Europske škole« i katoličko tijelo COMECE. Počevši od ovoga susreta prisutni su i razni kvalificirani članovi Međubiskupijskog simpozija, općenito odgovorni u Crkvi i suradnici u uredima za školstvo biskupija München, Rim, Madrid i Lisabon. Prilično bučan izbor novog izvršnog odbora potvrdio je, ako je to uopće bilo i potrebno, vidljivo identitetsko poskliznuće skupine: Forum je, uslijed niza okolnosti i različitih suuzroka, malo-pomalo gubio na

⁶ U dokumentaciji s ovog susreta »na vrhu« koji je trajao dva dana, a koji je vodio *Gerhard Ott* iz Münchena, postoji vrlo točan i detaljan zapisnik na osam strojem gusto tipkanih stranica, što ga je potpisao *Stephan Schwarz*, katedralni kapitulat iz Koblenza.

svom izvornom pozivu demokratskog traženja, interdisciplinarnog dijaloga i vrednota laičnosti, kako bi međutim malo-pomalo poprimio ustroj i oblik funkcioniranja koji su tipični za centralizirano crkveno tijelo, iako je sačuvao demokratsku prividnost (dok je – paradoksalno! – upravo u Slagelseu na dnevnom redu bila tema... demokracije u europskom društvu!). Daljnji život Foruma još će očitije potvrditi učinke tog »normalizirajućeg zaokreta«. Jedan od pokazatelja među drugima: prvi prijedlog statuta Foruma, koji je prije skupno zatražen od prof. Hemela, a on ga je i pripremio za susret u Slagelseu, nije bio niti razmatran »zbog nedostatka vremena« te je odgođen *sine die*. Bit će potrebno pričekati VII. forum 1996. kako bi se vidjelo prva konkretna odluka. Tek će se na VIII. forumu 1998. doći do prvog privremenog statuta.

IV. foruma valja se sjećati i zbog kvalitativnih kritičkih razmišljanja predavača. Posebno živu raspravu izazvala su dva predavanja koja su se odnosila na krizu prenošenja vjere u luteranskom kulturalnom okruženju: izvještaj teologa *Eberharda Harbsmeiera* iz Kopenhagena za dansku Crkvu te izvještaj dominikanske sociologinje *Hanne Bang* o položaju kršćanstva u Švedskoj. Govorilo se i o »religioznoj skandinavizaciji« kao o kulturalnom procesu u kojemu, iako ostaju znakovi vanjske religioznosti, vjeru evanđelja dubinski živi tek vrlo malen broj ljudi. »Latinsko« čitanje sekularizacije u katoličkom kulturalnom okruženju predložio je naprotiv *Valentino Di Cerbo*, ravnatelj ureda za školstvo Rimske biskupije. Prvi put je Forum ponudio sustavnu i usporednu mapu postojećih oblika školskog vjeronauka u europskim zemljama, a priredio ju je prof. *Alfonso A. Bolado* sa Sveučilišta Comillas u Madridu.⁷

U međuvremenu je prikaz složene situacije katoličkog školskog vjeronauka u

Europi ponuđen na *Europskom simpoziju o katoličkom školskom vjeronauku u javnim školama*, što ga je od 13. do 15. travnja 1991. organiziralo Vijeće europskih biskupskih konferencija u suradnji s talijanskim Nacionalnim katehetskim uredom. Na tom je simpoziju sudjelovalo sedamdesetak pozvanih sudionika, općenito institucionalni i hijerarhijski predstavnici europskih biskupskih konferencija. Susret je poslužio za pružanje općeg prikaza situacije na europskom Istoku i Zapadu te za isticanje nekih hitnih situacija i problema bilo na pravno-institucionalnoj bilo na epistemološkoj i didaktičkoj razini s obzirom na katolički školski vjeronauk. S nekim zaključnim točkama, koje su oblikovane kao zajednički zaključak o tvrdnjama, problemima i načinima djelovanja, složili su se svi osim francuskih delegata zbog posebnog laičkog obilježja njihove javne škole.⁸ Simpozij je svoju pažnju ograničio isključivo na katolički školski vjeronauk, ostavljajući nepokrivenom svaku drugu informaciju o širokoj tipologiji konfesionalnih i nekonfesionalnih oblika pouke o vjeri koji su zastupljeni u raznim europskim školskim sustavima. Kako bi se nadoknabila ta praznina, kompletan i dokumentiran kritički panoramski prikaz svih oblika katoličkog, evangeličko-luteranskog i pravoslavnog vjeronauka kao i nekonfesionalnog poučavanja etike objavljen je ujesen te iste godine u zasebnoj knjizi na talijanskom jeziku, u pripremi koje su surađivali i brojni tadašnji članovi Foruma.⁹

7 Usp. detaljni prikaz susreta: F. PAJER, u: »Il regno-attualità« (1990)20, 604-606.

8 Zbornik radova objavila je u knjizici na 92 stranice na talijanskom jeziku izdavačka kuća Elle Di Ci, dok je na španjolskom objavljen u časopisu »Actualidad catequética« u broju 151 od rujna 1991.

9 Usp. F. PAJER (ur.), *L'insegnamento scolastico della religione nella nuova Europa*, Elle Di Ci, Torino 1991, str. 540.

3. DRUGA ETAPA (1992-2002): ORGANIZAM KOJI RASTE, ALI U ZAMAHU DOGAĐAJA

3.1. *Peti forum (Graz 1992)*

Austrija je ugostila Peti forum 1992. godine: noviji događaji između 1989. i 1991. savjetovali su naime da se izabere sjedište koje je pristupačnije predstavnicima koji dolaze iz srednje i istočne Europe. Susret je u *Grazu* od 15. do 18. listopada organizirao dr. *Edgar Josef Korherr*, redoviti profesor religijske pedagogije na tamošnjem sveučilištu, u suradnji s dr. *Leom Hermanutzom* iz središnjeg ureda u Münchenu. Bilo je zastupljeno trinaest zemalja s oko 25 sudionika, od kojih je šestoro došlo s Istoka: iz Bratislave, Budimpešte, Erfurta, Ljubljane, Varšave i Zagreba. Kvalificiranu uslugu »službenog« prevoditelja započeo je prof. Hubertus Plenk zamijenivši Ulricha Hemela u ostavci. Opća tema susreta bila je: *Školski vjeronauk kao odgojno sluzenje Crkve prema ujedinjenoj Europi*.

Temeljno predavanje održao je pomoćni bečki biskup *Helmuth Krätzl*, koji je u jasnom predavanju s pravnim i povijesnim naglaskom i iskrenom ekumenskom otvorenosti prikazao profil školskog vjeronauka kao doprinosa kulturalnoj integraciji Europe. »Promjene u srednjoj i istočnoj Europi«, istaknuo je on, »ostvarile su se zahvaljujući progonima Crkve sa strane totalitarnih režima i zahvaljujući neočekivanoj revoluciji 1989. godine. To je u prvom trenutku uzrokovalo novi trijumfalizam, ali je zatim nadšlo razočaranje i skepticizam. Tome treba nadodati 'strukturni otpor Koncila' brojnih skupina katolicizma koji još nije zahvaćen sekularizacijom i zapadnim postmodernizmom. Crkva na Istoku nastoji pronaći nove političke saveze, uz rizik da zakoči rađanje liberalnog društva; ona pokušava iznova traži-

ti kulturalni monopol usred društva koje je postalo pluralističko. Nagovještaj tog pokušaja je želja da se po svaku cijenu uvede katehetska pouka u javne škole. U istočnim zemljama Crkva bi morala učiti i od zapadne Crkve, ali bi iznad svega trebala znati izbjeći određene pogreške koje su načinjene u zapadnim zemljama, kao što je npr. instrumentalizacija javne škole u konfesionalne svrhe.«

Što se tiče unutarnjeg funkcioniranja Foruma, ponovno se dugo razgovaralo o potrebi donošenja *statuta*, ali se nije ništa odlučilo. Skup je zadužio izvršni odbor da pripremi prijedloge prije susreta 1994. Izabrano je novo privremeno izvršno vijeće (treće u tri posljednja susreta!). Izabrani su: L. Hermanutz, F. Herráez (predsjednik, koji će zapravo imati ulogu tajnika i blagajnika), F. Pajer, E. J. Korherr i J. Kutarna iz Bratislave (ovaj posljednji je predložen posebice stoga da bude predstavnik bivšeg komunističkog bloka).

3.2. *Šesti forum (Madrid 1994)*

Izvršni odbor koji se sastao prigodom Europskog katehetskog kongresa, održanog u Freisingu od 13. do 16. svibnja 1993, pripremio je šesti Forum koji je održan u Madridu od 6. do 10. travnja 1994. na temu: *Školski vjeronauk pred izazovima kulturalnog pluralizma u Europi*. Taj je forum pripremljen i velikodušno poduprt zaslugom predsjednika *Fidela Herráeza*, a ističe se od prošlih i zbog važnosti... dostignutih brojeva: preko pedeset sudionika (od kojih petnaestak pozvanih predstavnika raznih španjolskih biskupijskih delegacija), predstavnici petnaest europskih zemalja, puna četiri radna dana, tri temeljna predavanja (s unaprijed pripremljenim i umnoženim predavanjima na tri jezika koja se upotrebljavaju na Forumu: talijanskom, španjol-

skom i njemačkom), zatim devetnaest predviđenih izvještaja u kojima je obrađena široka panorama aktualnih tema (situacija školskog vjeronauka u raznim zemljama, obrazovanje vjeroučitelja, uključivanje roditelja u školski odgoj, suradnja kršćanskih učitelja iz drugih predmeta, stav mladih prema religioznim vrednotama, nove didaktičke metodologije itd.). Sudionici su jednoglasno izrazili zadovoljstvo besprijekornom tehničkom, logističkom, dokumentarnom, multimedijalnom i drugim oblicima organizacije.

Tri glavna predavanja usredotočila su se na aktualni i budući kulturalni profil europskog školskog vjeronauka: 1. izazovi koje europska postmodernost upućuje religioznoj kulturi mladih zahtijevaju od školskog vjeronauka da nadvlada etnocentrično viđenje naslijeđene kulturalne baštine (prof. *L. Gonzales-Carvajal*); 2. škola kao institucija, ukoliko je javno i laičko mjesto prenošenja i učenja kulture, uključuje kontekstualni pedagoški pristup povijesnoreligijskim činjenicama i etičkim vrednotama (prof. *F. Pajer*); 3. religija, kad postane predmet učenja, ne može ne stupiti u dinamički odnos sa svim predmetnim područjima školskog kurikulumu (prof. *E. J. Korherr*).¹⁰

Prvi put u povijesti Foruma priredeno je izdanje zbornika. Cjelovit tekst predavanja i priopćenja objavljen je na španjolskom i na njemačkom jeziku.¹¹

3.3. Sedmi forum (Bressanone/Brixen 1996)

Sljedeći forum održan je u talijanskim južnotirolskim Alpama u Bressanoneu/Brixenu od 9. do 13. travnja 1996. na temu *Identitet i dijalog – uvjeti za školski vjeronauk u Europi*. Smanjeni broj sudionika u usporedbi s onim u Madridu (manje od četrdeset prisutnih), manji prostor za pri-

općenja i nacionalne izvještaje; znatan je međutim rad u jezičnim skupinama oko problema na koje je ukazano u tri temeljna predavanja, posebice u prvome što ga je održao prof. Lino Penna pod naslovom *Škola i religiozno poučavanje u pluralističkom društvu*. Kao i prije, ali tijekom ovoga sastanka još izrazitije, zapazilo se zanimanje sudionika za ponovljenu temu pluralizma, ali i poteškoća usklađivanja mnogostrukih i različitih poimanja »javne škole«, »laičnosti«, »konfesionalnosti«, etičkog odgoja itd., koje zastupa svaki član Foruma na temelju svoga stručnog iskustva, svoje institucionalne pripadnosti te zemljopisnog, društveno-religioznog i političkog konteksta koji mu je svojstven. Dok npr. sudionici s institucionalnim ulogama u pluralizmu općenito vide prijetnju vlastitim pastoralnim projektima, sve do toga da se zbog njih osjećaju uznemireni, sudionici s nastavnim ulogama (društveni analitičari, pravnici, pedagogičari, povjesničari...) pokazuju kako vedrijom objektivnošću tumače kulturalne pojave te su zbog toga i djelotvorniji u predlaganju prikladnijih odgojnih postupaka u školi koja pripada svima.

Lakše i zahvalnije, iako ne bez zanimanja, jest naprotiv pomalo olimpijski raspravljati o glavnim načelima kršćanskog personalizma (predavanje njemačkog profesora Wilfrieda Böhma), ili pak o prijetćim izazovima multikulturalnosti XXI. stoljeća (predavanje portugalskog profesora

¹⁰ Sažet prikaz ta tri predavanja pripremio je belgijski sudionik sastanka. Usp. L. AERENS, *Sixième Forum européen de l'enseignement religieux (du 6 au 10 avril 1994) – Madrid. L'enseignement religieux face aux défis de la pluralité culturelle en Europe*, u: »Lumen Vitae« 49(1994)4, 451-458.

¹¹ Usp. F. HERRÁEZ (ur.), u: »Teología y Catequesis« br. 52, 1994, str. 160; E. J. KORHERR (ur.), *Quellen zur katechetischen Zeitgeschichte*, Bd. 3, Graz 1995, str. 166.

ra Roberta Carneira). S pravom se u radu po jezičnim skupinama među ostalim postavilo i pitanje o većem realizmu u pokušajima preišljavanja, i u najmanjim mogućim oblicima mogućih postupaka, »školske religijske pedagogije u vrijeme pluralizma«, pedagogije koja, poštivajući odgovarajući identitet sugovornika, zna pružiti i stvarna i demokratska sredstva za dijalog među kulturama i konfesijama i unutar školskog prostora i djelovanja.

Među organizacijskim odlukama prihvaćenima u Bressanoneu/Brixenu spominjemo:

- izbor izvršnog odbora (koji je iznimno proširen, kako bi se udovoljilo izričitoj želji predsjednika, na sedam članova), a kojega su sačinjavali: M. Asta, E. Blöckl, F. Herraes (predsjednik), J. Kutarna, F. Pajer, C. Roba (rizničarka), T. Sliva Nunez (tajnik). Međutim, zbog najavljenog imenovanja F. Herraesa za pomoćnog madridskog biskupa – njegovo posvećenje bilo je 29. lipnja 1996, predsjednik je obavijestio da će izravno surađivati s p. Santiagom Martinom Jiménezom iz Madrida;

- priprema projekta statuta Foruma: na prvu shemu koju je izložio F. Pajer sudionici su izrazili svoje usmene i pismene primjedbe, o kojima se vodilo računa prigodom sljedeće redakcije teksta u rujnu 1996. Nakon što je sljedećih mjeseci dobio daljnje pismene primjedbe pojedinih članova, priređivač je na temelju zaduženja koje mu je dao taj skup, nastavio s pripremom treće redakcije koja je bila gotova u siječnju 1997. i koju je izvršni odbor razmotrio u travnju te iste godine, u očekivanju da bude proučena i odobrena na susretu Foruma 1998;

- predviđanje-osiguranje troškova organizacije i funkcioniranja Foruma: osim uobičajenog doprinosa Münchenske bi-

skupije, bit će potrebno tražiti bitnu i trajnu pomoć od drugih izvora, npr. od onih koji potpomažu slične obrazovne pothvate u Europi. Jasno zaduženje u tome smislu povjereno je rizničarki Catherini Roba, koja djeluje u Bruxellesu kod COMECE-a.

3.4. Osmi forum (Lisabon 1998)

Nakon Madrida, organizacija Foruma povjerena je delegatima iz Lisabona, koji su željeli da se Osmi forum održi istovremeno sa Svjetskom izložbom 1998. u Lisabonu. O datumu, mjestu, temi, predavačima i okvirnom programu odlučeno je sporazumno na sastanku biskupijskih predstojnika Madrida i Lisabona u prosincu 1996, još prije nego se u Lisabonu sastao izvršni odbor, koji je tamo sazvan u travnju 1997. samo zato da potvrdi donesene odluke i upotpuni neke organizacijske pojedinosti.

Osmi se forum dakle održao u Lisabonu, točnije u predgrađu Linda-a-Pastora, od 3. do 7. lipnja 1998, a tema mu je bila *Doprinos školskog vjeronauka odgojnim ciljevima škole na pragu trećeg tisućljeća*. Na susretu se okupilo četrdesetčetvero sudionika iz dvanaest zemalja, od toga petero iz srednje i istočne Europe. Forum je pozdravio i državni tajnik iz portugalskog Ministarstva prosvjete. Tri stručnjaka održala su predavanja o tri teme: *José Machado Pais*, sociolog s lisabonskog sveučilišta ocrtao je profil europskog društva, posebno mladih; belgijski isusovac *Jan Kerkhofs* analizirao je razvoj odnosa mladih naraštaja i etičkih vrednota u Europi u posljednjih dvadeset godina; madridski filozof *Abilio de Gregorio García* prikazao je specifičan doprinos koji školski vjeronauk treba dati kvaliteti novog školskog odgoja u europskoj perspektivi.

Zaključno priopćenje s tog skupa ističe, među ostalim, činjenicu da »različita

europska istraživanja pokazuju kako u posljednje vrijeme sve veći broj mladih, također i među onima koji su upisani na školski vjeronauk, izjavljuje da više ne prakticiraju nijednu religiju ali da uza sve to traže smisao i da su željni duhovnosti. Odatle i potreba da se školski vjeronauk, predložen svim učenicima i uključen u okvir školskih ciljeva, sve jasnije razlikuje od crkvene kateheze, kako bi odlučnije pomogao mladima u njihovom traženju smisla, ostajući pritom pozoran prema onim roditeljima koji žele prenositi vjeru svojoj djeci.«

Tiskana su i predavanja s ovoga skupa, i to na portugalskom i španjolskom jeziku, dok je na talijanskom objavljen opširan prikaz i komentar.¹²

Što se tiče unutarnjeg života Foruma, vrijedno je spomenuti nekoliko događaja:

Prije svega radosno i zajedničko iznenađenje što se moglo primijetiti kako »zaslužno prelaze iz reda prezbiterata u dostojanstvo biskupstva« neki članovi Foruma: nakon predsjednika Fidela Herraeza, koji je zaređen za pomoćnog madridskog biskupa, i tajnik Foruma, Tomaz Pedro Barbosa Silva Nunez, sljedeće je godine posvećen za pomoćnog lisabonskog biskupa.

Na drugome mjestu, Forum koji je već četrnaestogodišnjak, ulazeći u svoju punu adolescentsku dob i želeći se osloboditi od prevelikog broja očeva svoga djetinjstva, demokratski odlučuje dodijeliti si pravilo života: konačno prihvaća **statut**, *ad experimentum*, za razdoblje od četiri godine, predviđevši buduće preispitivanje i konačno odobrenje. U drugom članku posebno je opisan cilj Foruma:

- promicati komunikaciju i sučeljanje ideja i projekata među stručnjacima koji djeluju u crkvenim i državnim akademskim centrima;

- na svakoj dvogodišnjoj sjednici obraditi jednu specifičnu temu koja je općeni-

to zanimljiva sudionicima, koja je ne samo aktualna nego i znanstveno vrijedna i kojoj se može komparativno pristupiti s obzirom na razne kulturalne i školske situacije svake zemlje;

- izravnije upoznati narav, funkcioniranje, resurse, probleme i noviji razvoj školskog vjeronauka u zemlji koja trenutno ugošćuje zasjedanje Foruma;

- pridonijeti promicanju kulturalnog, pravnog, odgojnog profila školskog vjeronauka u Europi koji će biti jamac slobode učenika, roditelja i nastavnika, koji će poštivati kulturalni pluralizam građanskog društva i škole te biti otvoren za ekumenski i međureligijski dijalog.

Na trećemu mjestu, u skladu s upravo odobrenim Statutom i ne samo zbog nužne zamjene predsjednika i tajnika u ostavci, zbor je izabrao novi izvršni odbor s četverogodišnjim mandatom, koji je ovako sastavljen: Ernst Blöckl (predsjednik), Santiago Martin Jiménez, Flavio Pajer, Catherine Roba (rizničarka), Josef Kutarna (privremeni tajnik, zadužen za organiziranje sljedećeg, Devetog foruma u Bratislavi).

U skladu s čl. 3 Statuta, razni članovi zbora traže uravnoteženiju prisutnost raznih europskih zemalja kao i datum unutar kojega valja podnijeti nove kandidature. Neki članovi predlažu da se Forum otvori i predstavnicima drugih konfesija: u prelaznom razdoblju trebalo bi započeti s nekim u svojstvu *pozvanog stručnjaka*, a kasnije eventualno odlučiti o istinskom i pravom konačnom pridruživanju skupini.

¹² Usp. za portugalski jezik: *O contributo do ensino religioso para a tarefa educativa escolar na Europa no limiar do 3º milénio*, Faculdade de Teologia da Universidade Católica Portuguesa, Lisboa 2000, str. 148. Na španjolskom jeziku usp. monografski broj časopisa »Sinite« 39(1998)118, str. 207-298. Na talijanskom usp.: *Cultura religiosa, nouvelle laïcité*, u: »Il regno-attualità« 14/1998, 440-442.

3.5. Deveti forum (Bratislava 2000)

Poteškoća da se pronađe prikladno sjedište prisilila je Forum da pričekava sve do 2000. kako bi mogao održati svoje prvo zasjedanje u jednoj od zemalja srednjoistočne Europe. Tu je priliku konačno pružila Bratislava, slovački glavni grad, koji je u dostojanstvenom hotelu u gradskom predgrađu Dubravki od 26. do 30. travnja 2000. prihvatio pedeset sudionika Devetog foruma. Nažalost, na susretu je nedostajao otac Santiago Matin, član izvršnog odbora, koji je iznenada preminuo prošlog ljeta u Španjolskoj. Na susretu je sudjelovalo dvanaestak lokalnih slovačkih uzvanika, ali je bila nedostatna prisutnost predstavnika s Istoka (Hrvatska, Litva, Slovenija i Mađarska svaka s jednim predstavnikom), koji su ipak bili dovoljni kako bi se ponudila sažeta informativna panorama o razvoju škole i o novijim zakonima o religioznoj slobodi i organizaciji školskog vjeronauka u tim zemljama. Zajednički je dojam da je na Istoku povratak školskog vjeronauka u škole, sada već općenito prihvaćen uz izuzetak Slovenije, u prvoj fazi poistovjećen s klasičnom konfesionalnom katehezom, koja je redovito usmjerena na pripremu prvih sakramenata u prvim godinama osnovne škole te kao ponuda pastoralne pomoći mladima u srednjoj školi (koji se međutim u znatno manjem broju od djece upisuju na školski vjeronauk). Općenito su isti katehete koji su prije djelovali u župi sada na brzinu uključeni kao školski vjeroučitelji, ali ne uvijek s odgovarajućom teološkom i didaktičkom pripravom; tome se pridružuje nedostatak školskih vjeronaučnih udžbenika koji su pripremljeni u skladu s kontekstom, posebice za školu i vjeroučenike u školi (pokušaji prijevoda ili prilagođavanja školskih tekstova sa Zapada, što se u nekim slučajevima pokušalo i učiniti, uvi-

jek će se pokazati kao nezadovoljavajući rezultati ako se na mjestu ne postavi dijagnoza o društveno-kulturalnoj situaciji te teološko-pedagoško i kontekstualizirano razmišljanje).

Središnja tema susreta – *Religiozna kompetencija u europskim pluralističkim društvima* – obrađena je s raznih motrišta:

- s političkog stajališta obradio ju je španjolski parlamentarac *Eugenio Nasarre*¹³, koji je naglasio relativnu »nekompetentnost« države u definiranju sadržaja javnog kulturalnog prenošenja, posebice etičko-religiozne kulture, zahtijevajući za obitelj i religiozne organizacije izravniju i neotuđivu kompetentnost;

- s društveno-religioznog stajališta, s *Enrica Rosanna*¹⁴, dekan rimskog Fakulteta Auxilium, istaknula je kako je potrebno preispitati pojam pluralizma na temelju poštivanja dostojanstva osobe te prespitati profil školskog religioznog odgoja na temelju stvarnih odgojnih zahtjeva školske populacije više nego po pravu Crkvi da predlažu konfesionalnu poruku u školi;

- napokon, više s pedagoškog gledišta, dr *Ulrich Hemel* iz Regensburga (koji je bio među prvim pokretačima Foruma od 1984. godine) istaknuo je glavne religiozne kompetencije koje ispravan školski vjeronauk treba pružiti vjeroučeniku: ako se pod religioznom kompetencijom podrazumijeva »sposobnost razumijevanja svijeta, povijesti i sebe samih pomoću govora i gramatike simbola religioznih tradicija«, škola mora osposobiti za vrednovanje i upravljanje religioznih emocija, za razlučivanje i uspoređivanje temeljnih sadržaja religij-

¹³ Usp. E. NASARRE, *Kolike i kakve religije treba multikulturalno društvo?*, u: »Kateheza« 22(2000) 2, 125-133.

¹⁴ Usp. E. ROSANNA, *Kolike i kakve religije treba multikulturalno društvo? Socio-religiozno gledište*, u: »Kateheza« 22(2000)2, 112-124.

skog vjerovanja, da se znadu tumačiti religiozni simboli i s njima može komunicirati, te napokon da se znade izabrati ponašanje koje će biti etički sukladno s mnogobrojnim (a često pretjeranim i različitim) ponudama koje proizlaze iz društvenog konteksta.

Imajući na umu Deseti forum, koji će se održati u Schmochtitzu kraj Dresdenu 2002. godine, izvršni je odbor pridružio prof. Wilfrieda Lenssen iz Dresdenu kao izvršnog tajnika za pripremu susreta. Još jednom se požalilo zbog postojane odsutnosti sudionika iz nekih zapadnoeuropskih zemalja (Francuske, Švicarske, Engleske, Irske, skandinavskih zemalja...). Što je to što ne potiče na šire sudjelovanje: metoda rada Foruma? teme? jezik koji se upotrebljava?... Izvršni je odbor pozvan da prouči taj problem.¹⁵

3.6. Deseti forum (Schmochtitz kraj Dresdenu 2002)

Dom sv. Bene (St. Benno-Haus) Drezdenske biskupije, smješten u Schochtitzu nedaleko od gradića Bautzena u Saskoj, pedesetak kilometara udaljen od Dresdenu, prihvatio je pedeset i jednog sudionika Desetog foruma, od kojih je dvadesetak sudionika bilo njemačke narodnosti (desetak trajnih članova i drugih desetak uzvanika iz kraja u kojemu se održavao susret). Sudionici su došli iz četrnaest zemalja.

Opća tema susreta *Školski vjeronauk kao odgoj osobnog i društvenog identiteta*, razrađena je, kao što je već uobičajeno, u nekoliko temeljnih predavanja nakon kojih je uslijedila kratka rasprava u jezičnim skupinama.

Evangelički teolog *Friedrich Schweitzer* iz Tübingena govorio je o temi »Formiranje osobnosti i razvoj duha solidarnosti kao zadaci školskog vjeronauka«, na početku

točno pojasnivši pojmove kao što su identitet, reciprocitet, odgovornost, solidarnost. Predložio je zatim niz pedagoških kriterija kako bi te temeljne humanističke ciljeve zatim prenio u religioznu didaktiku, zaključivši iznošenjem devet teza ili imperativa za djelovanje koje valja primijeniti u programiranju i u didaktičkoj praksi.

O »Doprinosu školskog vjeronauka viđenju školskog obrazovanja u Europi« govorio je Belgijanac *Géry Gevaert*, koji je s tog gledišta predstavio i prokomentirao najnovije programe katoličke vjere za javnu školu.

Franco Mazza, iz Ureda za komunikacije Talijanske biskupske konferencije, naširoko je objasnio kako ulazak čovječanstva u medijatičku kulturu zahtijeva od školskog djelatnika ne samo i ne jedino »uporabu« novih medija pritom ništa ne prešućujući, nego i da se mladima pomogne da rastu uz dovoljan broj kritičkih i kreativnih sredstava u takvoj kulturi, u kojoj je i vjera kod kuće, pitajući se o odgojnim problemima koji su bili nepoznati jučerašnjem odgojitelju.

Prof. *Eberhard Tiefensee*, s Teološkog fakulteta u Erfurtu, bavio se temom koja se krije iza zanimljivog naslova njegovog predavanja: »'Treća vjeroispovijest' raste u Zapadnoj Europi – kršćani i njihovi nereligiozni susjedi u istočnoj Njemačkoj«, dokumentirano prikazavši kako su pokrajine bivše Istočne Njemačke danas nastanjene vrlo skromnom vjerničkom manjinom i ogromnim mnoštvom nereligioznih osoba, s kojima je svaki pastoralni pristup već na početku izgleda stavljen u pitanje.

¹⁵ Sažet prikaz susreta u Bratislavi, zajedno s prikazom susreta Europske katehetske ekipe, vidi u: F. PAJER, »Il regno-attualità«, 14/2000, 447-449. Isti taj tekst cjelovito je objavljen na francuskom. Usp.: *La transmission religieuse interrompue*, u: »Lumen vitae«, (2001)1, 5-14.

Forum	Tema
I. – 1984: Klingenthal/Alzas	<i>Školski vjeronauk za učenike srednjih škola u Europi</i>
II. – 1986: München	<i>Školski vjeroučitelj kao pratitelj učenika srednje škole u Europi</i>
III. – 1988: Luksemburg	<i>Školski vjeronauk pred problemom smisla života</i>
IV. – 1990: Slagelse/Kopenhagen	<i>Školski vjeronauk u Europi između demokracije i sekularizacije</i>
V. – 1992: Graz	<i>Školski vjeronauk kao odgojno služenje Crkve prema ujedinjenoj Europi</i>
VI. – 1994: Madrid	<i>Školski vjeronauk pred izazovima kulturalnog pluralizma u Europi</i>
VII. – 1996: Brixen/Južni Tirol	<i>Škola i religiozno poučavanje u pluralističkom društvu</i>
VIII. – 1998: Lisabon	<i>Doprinos školskog vjeronauka odgojnim ciljevima škole na pragu trećeg tisućljeća</i>
IX. – 2000: Bratislava	<i>Religiozna kompetencija u europskim pluralističkim društvima</i>
X. – 2002: Schmochtitz/Dresden	<i>Školski vjeronauk kao odgoj osobnog i društvenog identiteta</i>

Rad u jezičnim skupinama urodio je kritičkim i nadopunjujućim elementima, posebice s obzirom na pojmove kao što su konfesionalnost školskog vjeronauka, kulturalni pluralizam mladih, pedagoška uloga vjeroučitelja, »homo religiosus« i njegova predmnijevana sveopćenitost...

S obzirom na unutarnji život Foruma valja spomenuti sljedeće:

- odobrenje Statuta koji je prihvaćen na četiri godine u Lisabonu 1998. (nedostajalo je međutim vremena kako bi se zajednički dogovorilo o nekim manjim izmjenama koje su se pokazale potrebnima na temelju iskustva prošlih godina);
- izbor, u skladu sa Statutom, novog izvršnog odbora za sljedeće četiri godine, koji je ovako sastavljen: J. Kutarna, W. Lenssen (rizničar), F. Pajer (predsjednik), A. Revilla, P. Troia (tajnik);
- izbor mjesta sljedećeg susreta, koji će se 2004. održati u Palermu na Siciliji. Određivanje tema, predavača i organizaci-

je ostavljeno je izvršnom odboru, koji će se u tu svrhu sastati u travnju 2003.

4. ZAKLJUČAK: POVIJEST KOJU JOŠ TREBA NAPISATI

Ovaj shematski kronološki prikaz prvih deset susreta Foruma svakako je djelomičan i manjkav. Osim usput navedenih osoba i činjenica, bilo bi zanimljivo i nužno moći npr.:

– rekonstruirati »crvenu nit« *osobito vrijednih tema* tijekom tih deset susreta te s jedne strane usporediti (korelirati) te teme s velikim temeljnim »platnom« društveno-religiozne povijesti Europe kroz prošlih dvadeset godina i s druge strane s razvojem školske kulture;

– uočiti dijalektiku koja je nastala (ili nije nastala) između *lokalnog* i *univerzalnog*, vidjeti naime način poimanja problema školskog vjeronauka kao što se živi u pojedinim nacionalnim kontekstima i u odnosu na njegovu nadnacionalnu, europsku dimenziju;

– preispitati istovremeno postojanje i kompatibilnost *dvije duše* koje su se dosad očitovale s više ili manje izmjeničnog uspjeha na Forumu: »institucionalno-pastoralne« duše koja želi postići unutarcrkvene ciljeve u namjeri da upravlja i poboljša postojeći ustroj, te »znanstveno-kritičku« dušu onoga tko želi prije svega proizvesti ozbiljne dijagnoze i stvoriti nove uvjete za školski vjeronauk koji više odgovara stvarnoj, promijenjenoj situaciji;

– preispitati može li, i koja isključivo, rimokatolička djelatnost Forumu koristiti *ekumenizmu i međureligijskoj kulturi* u multikulturalnoj Europi: kakve bi se perspektive otvorile kod hipoteze o budućem interkonfesionalnom Forumu?

– uočiti važne točke ali i neosporni nedostatak *metodologije rada* koja je primijenjena ovih godina;

– ponovno preispitati kriterij *zemljopisne zastupljenosti*: neke su zemlje redovito prisutne, neke uvijek odsutne, druge neredovito sudjeluju (na posljednjih pet susreta npr. za razliku od prvih pet, sustavno su nedostajali predstavnici skandinavskih zemalja, Engleske, Irske, Francuske, Grčke...);

– preispitati kriterije i načine *nalaženja i uključivanja* pozvanih ili prihvaćenih članova u Forum: koje su nacionalne ili europske institucije uključene, a koje to nisu i zašto? Koje kontakte uspostavljati s političkim, akademskim, vjerskim, sindikalnim i drugim vlastima? U zabilješkama kronike koja prethodi bilo bi potrebno spomenuti i susrete koji su ponekad bili vrlo zanimljivi i koji su nadilazili uobičajene iskaze uljudnosti, a koje je Forum imao s osobama iz građanskog i crkvenog života grada ili pokrajine u kojem se održavao;

– s onu stranu izražene politike ili strategije Forumu, valjalo bi preispitati stupanj demokratičnosti i laičnosti *unutarnjeg funkcioniranja* (Je li financijska sloboda skupine stvarna? Funkcionira li samofinanciranje? Može li vodstvo biti vezano uz (crkvene) ustanove koje financijski potpomažu Forum?...);

– ocijeniti, koliko je to moguće, *stvarni* dosadašnji *utjecaj* Forumu na odgojnu politiku država i Crkvi, ili na promicanje novog epistemološkog, akademskog, pedagoško-didaktičkog identiteta školskog vjeronauka...).